

Kennisplatform
Leefbaar en Kansrijk Groningen

Inzicht in impact

De gevolgen van de
gaswinning voor de
bewoners van Groningen

Kennisoverzicht
juli 2019 – juli 2020

Reflectie op inzichten en ontwikkelingen binnen het gaswinningsdossier

Doelstelling

Het Kennisplatform integreerde de afgelopen jaren in 3 literatuurstudies meer dan 250 onderzoeken. We voerden honderden gesprekken met bewoners en professionals. Dat stelt ons in staat om het gaswinningsdossier in volle breedte te overzien. In deze reflectie duiden we ontwikkelingen en patronen aan de hand van vier vragen:

1. Wat is de stand van zaken in ‘het dossier’?
2. Wat is de stand van zaken voor bewoners en gemeenschappen?
3. Wat versterkt de positie van bewoners en gemeenschappen?
4. Wat betekent dit voor de aanpak nu en in de toekomst?

1 Wat is de stand van zaken in ‘het dossier’?

Sinds wij deze literatuurstudies schrijven, constateren we ieder jaar dat er veel bestuurlijke veranderingen zijn. Ook nu weer. We bespreken er hier enkele.

Versterking, schadeherstel en governance

Sinds 2019 zijn gemeenten formeel opdrachtgever van de versterking. De Nationaal Coördinator Groningen (NCG) kreeg de nieuwe rol van uitvoerder. Alhoewel de beoogde snelheid er nog niet is, krijgt de opgave nu langzaam vorm in veel dorpen en wijken. De werkvoorraad is **26.809** adressen. Op 30 april 2021 was daarvan **7%** afgerond, was **5%** in uitvoering en was **35%** toe aan de planvorming.¹ De versterking is complex en zeer ingrijpend: in een dorp als Overschild (met zo’n 250 woningen) wordt naar schatting zo’n **80%** gesloopt en herbouwd.²

Naast en deels door die versterking heen blijft schadeafhandeling een immense opgave. Deze is nu in handen van een zelfstandig bestuursorgaan, het Instituut Mijnbouwschade Groningen (IMG). Sinds een jaar zijn er gemiddeld zo’n 1.000 nieuwe schademeldingen per week. Dat geeft enorme werkdruk. Bij complexe casussen kan schadeafhandeling soms jaren duren.

Door de nieuwe wetten die leiden tot de oprichting van het IMG en de NCG, heeft de NAM geen bemoeienis meer met versterking en schadeherstel. De overheid neemt de volledige verantwoordelijkheid op zich. Die systeemwijziging was in 2018 aangekondigd en voltrekt zich geleidelijk. In het najaar van 2020 sloten de regio en Den Haag nog een bestuursakkoord³ om de versterkingsopgave te versnellen, beheersbaar te maken en bewoners ‘echte keuzes’, ‘duidelijkheid’, ‘regie’ en ‘perspectief’ te geven. Het IMG kondigde in mei 2021 aan op een geheel andere wijze schade te willen afhandelen.⁴

¹ Het dashboard waarop de NCG cijfers omtrent de versterking communiceert is online beschikbaar via <https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/over-ons/dashboard/voortgang-versterkingsproces> [Laatst geraadpleegd 28 mei 2021].

² Linde, van der, I. (9 oktober 2019). Groningen en het gas - Hoe een stille ramp een dorp verscheurt. *Groene Amsterdammer*. Online beschikbaar via <https://www.groene.nl/artikel/hoe-een-stille-ramp-een-dorp-verscheurt> [Laatst geraadpleegd 11 mei 2021].

³ Bestuursakkoord Groningen (2020). Online beschikbaar via <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2020/11/06/bestuursakkoord-groningen-6-november-2020> [Laatst geraadpleegd 11 mei 2021].

⁴ IMG (2021). Vaste vergoeding voor schade aan woningen. Online beschikbaar via <https://www.schadedoormijnbouw.nl/schade-gebouwen-objecten/vaste-vergoeding> [Laatst geraadpleegd 31 mei 2021].

We zien een institutiecroussel dat op volle toeren draait: steeds weer nieuwe instanties, afspraken en werkwijzen.⁵ Het is te hopen dat dit bouwwerk haar voltooiing nadert. Onderzoeken bevestigen namelijk dat dit systeem veel kosten met zich meebrengt, met als risico dat het bijdraagt aan slechte communicatie en onduidelijkheid voor bewoners. Het bieden van zekerheid, duidelijkheid en continuïteit zou in ieder geval een topprioriteit moeten zijn: deze ontbreken te vaak en zowel uitvoeringsorganisaties als bewoners kunnen hier aan bezwijken.

Door het afschalen en uiteindelijk stoppen met de gaswinning uit het Groningenveld laaien ook weer nieuwe discussies op die onrust geven. Zo is er bezorgdheid over de einddatum van gaswinning.⁶ De Rijksoverheid wil het Groningenveld tot 2028 voor koude winters *standby* houden, maar de NAM wil liever een volledige sluiting vanaf 2023.

Er is ook onrust over de voorspelde afloop van de bodembeweging. Het ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) en de NAM stellen dat de bodembeweging snel minder wordt en dat er minder ingrijpende versterkingsmaatregelen nodig zijn. Om dit te onderbouwen, zien we sinds 2018 een jarenlange wapenwedloop in het becijferen van risico's (HRA model en opvolger, beoordelingen, typologieaanpak, etc.). Die methoden zijn bedoeld om richting te geven aan beleid, maar we constateren dat ze leiden tot onzekerheid en de uitvoering verlammen.

Ondertussen is het enige dat zeker is, dat de bodem ook na het stopzetten van de gaswinning (of dat nu 2023 of 2028 wordt) onrustig kan blijven. Het is onbekend hoe lang dit kan duren maar vermoedelijk nog minstens 10 jaar, alhoewel wordt gehoopt en verwacht dat de bevingen minder erg worden.⁷ Betrokken instanties zouden gezamenlijk moeten optrekken in het omgaan met deze onzekerheid. We observeren dat dit op het moment niet gebeurt omdat de relaties tussen de verschillende instanties verstoord zijn. Niet het steeds opnieuw becijferen van risico's maar het vinden van een gezamenlijk uitgangspunt voor beleid zou centraal moeten staan.

⁵ Met de term institutiecroussel verwezen Derksen en Gebben (2019) ernaar dat sinds de beving van Huizinge en de daarop volgende brief van SodM (in 2013), oplossingen moeten worden gezocht in het oprichten van nieuwe instanties. In 2014 plaatste de NAM de schadeafhandeling op afstand met oprichting van het CVW en werd een dialoogtafel opgericht. In 2015 werd de NCG opgericht als coördinator van versterking, schadeafhandeling én toekomstperspectief van de regio. In 2018 werd de NCG louter een uitvoeringsinstantie (alhoewel de naam bleef) en werden de TCGM (schade) en het NPG (toekomstperspectief) opgericht. Zie Derksen en Gebben (2019) Critical Review #4. Over de regionale economie. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen, Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen.

⁶ Zie bijvoorbeeld: Start, R. (21 april 2021). 'Opnieuw discussie over schade-afhandeling Groningen, nieuwe Kamer wacht eerst gasdebat.' NOS. Online beschikbaar via <https://nos.nl/artikel/2376662-opnieuw-discussie-over-schade-afhandeling-groningen-nieuwe-kamer-wacht-eerst-gasdebat> [Laatst geraadpleegd 4 mei 2021].

⁷ SodM (geen datum). Gaswinning Groningen. Online beschikbaar via <https://www.sodm.nl/sectoren/gaswinning-groningen> [Laatst geraadpleegd 20 mei 2021].

Alle instanties zijn op het moment primair gericht op materieel herstel. Procedureel herstel is vooral de kerntaak van het IMG, die compensatie van immateriële schade ter hand neemt. Onze zorg is dat mede door enorme politieke druk om te “leveren”, de noodzaak om snel te werken en de ongekende volumes, er te weinig tijd en aandacht is voor een derde dimensie die mogelijk fundamenteel is: het relationele herstel. Niet alleen de relatie tussen overheid en burger is diep geschaad, maar ook die tussen lokale, regionale en Rijksoverheid, en ook die tussen overheden en de NAM. Het Kennisplatform benadrukt dat je niet kan kiezen: in het dossier is er behoefte aan materieel, procedureel én relationeel herstel. We werken dit in paragraaf 3 verder uit.

Daadkracht in de uitvoering

De publieke opgave in Groningen is groot en complex. Onderzoekers, maar ook het Groninger Gasberaad, laten zien dat er soms een slechte match is tussen de systeemwereld (waarin techniek, wetgeving en geld drie dominante zuilen zijn) en de leefwereld van bewoners. Het gevaar is dat de werkwijzen van de NCG en het IMG niet aansluiten bij de behoeften van bewoners. Gemeenten zouden het vertaalbureau tussen deze werelden moeten zijn; de vraag is of zij voldoende capaciteit hebben om deze rol te vervullen.

Uit een recent rapport van Gronings Perspectief blijkt dat deze situatie in de uitvoering als onmogelijk wordt ervaren door de professionals, die zich gemangeld voelen: zij hebben een oprechte wens om de problemen van bewoners op te lossen maar ze komen niet vooruit.⁸ Zij benoemen talloze belemmeringen, waaronder de voortdurende afstemming tussen alle instanties, het overbruggen van de verschillende expertisegebieden, het ontbreken van regie en overzicht, en boven alles het grillige regime van het goed bedoelde technische, financiële en juridische toezicht: een dikke deken van regels die verstikt en de uitvoering haar bewegingsruimte ontnemt.

Bij het opstellen van wetten, regels en procedures kan meer rekening worden gehouden met de uitvoerbaarheid, bijvoorbeeld door de professionals die contact onderhouden met bewoners directer bij dat beleid te betrekken. Dat kan helpen om inzichten van buurten en bewoners beter te betrekken, naast de noodzakelijke kennis van techniek, wetgeving en geld. Daarnaast zouden uitvoerende professionals een grotere discretionaire bevoegdheid kunnen krijgen om voor de specifieke problemen van bewoners passende oplossingen te vinden en hierbij zo nodig flexibeler met procedures om te gaan.

⁸ Stroebe, K., Boendermaker, M., Bovenhoff, M., Postmes, T. (2020b). Professionals over de versterkingsoperatie. Verloop en impact op bewoners en gemeenschappen. Groningen: Gronings Perspectief, Heymans Institute, Rijksuniversiteit Groningen.

Eén van onze zorgen is dat het uitvoerders aan moed en handelingsperspectief ontbreekt. Een goede en zorgvuldige uitvoering zal centraal moeten komen te staan en daar is daadkracht voor nodig. De redenen voor het gebrek hieraan kunnen gezocht worden in het vastzitten van het systeem, de terugkerende angst rond de Parlementaire Enquête, het toezicht van de Tweede Kamer, de Algemene Rekenkamer en niet te vergeten het soms vernietigende oordeel van onderzoekers zoals wijzelf. Uiteraard is al dit kritische toezicht goed bedoeld en noodzakelijk, maar in de toekomst mag het geen obstakel zijn voor het verbeteren van het systeem, het adequaat oplossen van problemen en het herstel van vertrouwen.

2 Wat is de stand van zaken voor bewoners en gemeenschappen?

De omvang van de problematiek in combinatie met de voortdurende zoektocht naar goed beleid hebben hun weerslag op de levens van bewoners en gemeenschappen. Hieronder lichten we dit toe.

Bewoners in de knel

De onderzoeksresultaten van Gronings Perspectief laten al jaren zien dat mijnbouwschade de fysieke en mentale gezondheid van bewoners aantast. Daarin staat vooral de onveiligheid centraal en die is niet louter fysiek. De onzekerheid waarin bewoners vaak vele jaren verkeren speelt hen parten en zorgt voor een onveilig gevoel. De overheid en het web van instanties slagen er onvoldoende in om onzekerheden weg te nemen. Bewoners kunnen zich door dit web alleen met veel tijd en moeite een weg banen. Sommige bewoners vertrekken: een vlucht lijkt hen de enige uitweg.⁹

Voor een aantal groepen kwetsbare bewoners kunnen de gevolgen in het bijzonder zwaar zijn. Het gaat bijvoorbeeld om bewoners waar behalve de gaswinningsproblematiek ook andere problemen spelen, zoals gezondheids-, armoede- of schuldenproblematiek. Ook bij kinderen kunnen stress-gerelateerde klachten ontstaan. Bij gebrek aan goed onderzoek blijft de omvang en ernst hiervan een blinde vlek in onze kennis.

⁹ Dit blijkt bijvoorbeeld uit de eindrapportage van Gronings Perspectief fase 2 (Stroebe *et al.*, 2021).
Online beschikbaar via <https://www.groningsperspectief.nl/eindrapport-gronings-perspectief-fase2/> [Laatst geraadpleegd 28 mei 2021].

We verwachten dat deze problemen de komende jaren voortduren. De versterkingsoperatie blijft immers een bron van onzekerheid en stress. Bewoners zitten eerst lang “in de wachtstand”. Als de versterkingsoperatie op gang komt, is er overlast door versterkingswerkzaamheden, bouwputten, verhuizing naar wisselwoningen en de voortdurende bouwwerkzaamheden en geluidsoverlast.

We maken ons dan ook zorgen dat de belangstelling voor de gaswinningsproblematiek afneemt. Het beeld kan ontstaan dat "Groningen is opgelost" zodra grote volumes werk worden verzet. Maar de maatschappelijke problematiek voor bewoners kan de komende jaren een dikke staart krijgen. Individuele ellende moet worden gerepareerd en nieuwe problemen moeten worden voorkomen. Lokale instanties zullen zeer alert moeten blijven op de (gestapelde) problemen van bewoners. De instanties zijn goed in het ontwikkelen van generieke regelingen, maar alles wat generiek is moet eigenlijk óók ontwikkeld worden vanuit de wetenschap dat er een groot aantal bijzondere en complexe gevallen is. Het is verleidelijk om snel volumes weg te werken, maar aan het eind van de streep zal het aantal complexe situaties dat verholpen wordt doorslaggevend zijn voor de maatschappelijke impact.

Onzekerheid en wantrouwen

Uit verschillende onderzoeken is gebleken dat bewoners van het gaswinningsgebied weinig vertrouwen hebben in de instanties betrokken bij de afhandeling van de gaswinningsproblematiek. Vooral het vertrouwen in de NAM en de Rijksoverheid is laag. De vertraging in de versterkingsoperatie (onder andere door beleidswijzigen, maar ook door de pauze die voormalig minister Wiebes inlaste) lijkt het vertrouwen van bewoners ernstig te hebben geschaad. Is hun veiligheid wel belangrijk voor de overheid?

In het web van instanties en regelingen zijn bewoners vaak onmachtig. Als instanties beslistermijnen overschrijden of als bewoners bezwaar hebben tegen een besluit, dan zijn de mogelijkheden om dit aan te vechten beperkt. De geringe mogelijkheden, waarbij de gang naar de rechter een laatste toevlucht is, kosten veel tijd, geld en energie. Andersom spreekt uit sommige regelingen een zeker wantrouwen jegens bewoners. De manier waarop het IMG omgaat met schademeldingen aan de rand van het gaswinningsgebied wekt bijvoorbeeld wantrouwen. Het IMG lijkt aan de omgekeerde bewijslast te tornen. Debat over zulke zaken kan nog jaren voortduren en bemoeilijkt het herstel van relaties.

Door jarenlang wanbeleid en ontlopen van verantwoordelijkheden is het basisvertrouwen van veel bewoners in de overheid stuk. Relaties moeten worden hersteld. Daar kan meer aandacht voor zijn. Een panel hoogleraren stelde tijdens ons webinar over de Parlementaire Enquête bijvoorbeeld dat het een illusie is dat de Enquête het vertrouwen zal herstellen. Op dit moment constateren wij dat dat herstel van vertrouwen weliswaar een gedeelde wens is van alle instanties, maar dat er geen coherent en eenduidig beleid voor is. Onze aanbeveling is dat herstel van vertrouwen en relaties een speerpunt wordt voor *iedere* actor.

Verlies én kracht van sociale cohesie

In veel dorpen en wijken staat de sociale cohesie onder druk door onuitlegbare verschillen op het gebied van schadeherstel en de slepende versterkingsoperatie. Bij de versterkingsoperatie kunnen, door het hanteren van verschillende veiligheidsrichtlijnen, bewoners met vergelijkbare huizen op vergelijkbare locaties in zeer verschillende trajecten terecht te komen. Waar het ene huis volledig verbouwd wordt, wordt een (ogenschijnlijk) vergelijkbaar huis nauwelijks versterkt. Dit werkt jaloezie, afgunst en wantrouwen in de hand, zelfs in buurten of dorpen die gekenmerkt worden door een hoge mate van sociale cohesie.

Het risico op het verlies van sociale cohesie speelt ook een rol bij de waardedalingregeling. Sinds de start van de regeling in september 2020, heeft het IMG aan 166 gezinnen ten onrechte een vergoeding uitgekeerd.¹⁰ Het gaat om bewoners die in het kader van de versterkingsoperatie in aanmerking komen voor sloop-nieuwbouw en dus al een nieuwe woning krijgen. Hoewel er volgens het IMG bij sloop-nieuwbouw niet of nauwelijks meer sprake is van waardedaling, heeft het IMG toegezegd 'in de meeste gevallen' niet te gaan terugvorderen. Deze situatie leidt mogelijk tot scheve gezichten: sommige bewoners krijgen een nieuwe woning én een fors geldbedrag, terwijl anderen het moeten doen met een minder hoog bedrag en bovendien nog jaren moeten wachten op de versterking. Ook roept dit voorval nieuwe vragen op: als het IMG hier ten onrechte teveel uitkeerde, keert het instituut dan in andere gevallen misschien ten onrechte te weinig uit?

Tegelijkertijd blijkt uit onderzoek dat sociale cohesie en samenwerking, gemeenschappen en individuen weerbaarder kunnen maken. Het verlies van sociale cohesie en weerbaarheid kan mogelijk de negatieve impact van de gaswinningsproblematiek op bewoners vergroten.

¹⁰ Miskovic, M. & Braakman, T. (18 januari 2021). 'Nog eens tachtig gezinnen kregen onterecht geld voor waardedaling.' *RTV Noord*. Online beschikbaar via <https://www.rtvnoord.nl/nieuws/781123/Nog-eens-tachtig-gezinnen-kregen-onterecht-geld-voor-waardedaling> [Laatst geraadpleegd 30 april 2021].

De kracht van sociale cohesie en samenwerking blijkt uit situaties waarin bewoners wél gezamenlijk in actie zijn gekomen, bijvoorbeeld als reactie op de ervaren druk op de sociale cohesie of de fysieke inrichting van de dorpen en stadswijken. In bijvoorbeeld Appingedam (#EnWijDan) of Overschild (DVO) zetten bewoners zich gezamenlijk in voor een gelijke behandeling in de versterkingsoperatie. Bewoners zien in de versterking of de herinrichting van hun leefomgeving een gezamenlijk belang of een gemeenschappelijke opgave. Door zich te verenigen, vergroten bewoners de kans op een plek aan de onderhandelingstafel en krijgen ze gezamenlijk weer grip op de inrichting van hun leefomgeving. Desalniettemin hebben dergelijke samenwerkingen ook een schaduwkant, je kan nooit iedereen betrekken en tevreden houden.

Wij constateren op dit vlak een discrepantie tussen de ervaring van bewoners en het gevoerde beleid. Bewoners hebben baat bij een gemeenschappelijke aanpak die hun weerbaarheid vergroot, maar de huidige aanpak bestaat uit regelingen die gericht zijn op individuen. Sterker nog, de soms ogenschijnlijk willekeurige benadering doet afbreuk aan de sociale cohesie waar bewoners van kunnen profiteren. Waar collectieve belangen spelen, zou ook beleid hierop ingericht moeten worden. Dit begint ons inziens bij het ondersteunen en versterken van initiatieven vanuit de gemeenschap.

3 Wat versterkt de positie van bewoners en gemeenschappen?

Het verbeteren van de positie van bewoners in Groningen is deels materieel, deels procedureel en deels relationeel van aard. Hieronder werken we deze drie dimensies uit.

Materieel herstel

Sinds 2013 zijn schadeherstel, veiligheid en compensatie de kerndoelen van de overheid met betrekking tot de gaswinningsproblematiek. Echter, de vele systeemwijzigingen lijken de voortgang eerder te hinderen dan te helpen. Deze veranderingen zijn deels doorgevoerd om meer kwaliteit te kunnen leveren en deels om de gemaakte kosten te kunnen verantwoorden. In de praktijk zien we vooral dat hoge en steeds veranderende eisen de uitvoering hinderen.

De veranderingen scheppen ook onduidelijkheid en geven onrust. Neem de omgekeerde bewijslast bij schademeldingen: voor bewoners is het een vorm van erkenning en biedt het enige zekerheid en vertrouwen. Maar sinds dit vanaf 1 januari 2017 in de wet staat, zijn er signalen dat de toepassing ervan door schadeinspecteurs inconsequent is. Het IMG laat daarom onderzoek verrichten naar de afhandeling van schademeldingen in Norg/Grijpskerk.¹¹ Geleidelijk staat daardoor de bewijslast ter discussie, zeker als de directeur van de NAM zich hierover uitlaat.¹²

Om de uitvoering te verbeteren, vragen meerdere partijen, waaronder het Groninger Gasberaad, sinds jaren om één loket voor versterking en schadeherstel. Omdat dit in theorie verschillende opgaven zijn en omdat de rollen van het IMG, de NCG en het Nationaal Programma Groningen (NPG) uit elkaar zijn gegroeid, komt het er niet van. De schadeafhandeling is een door individuele bewoners geïnitieerde juridische verrekening. De versterking heeft doorgaans een door gemeenten geïnitieerde collectieve aanpak. En verduurzaming van woningen blijkt in praktijk moeilijk te integreren. Een geïntegreerde aanpak zou bewoners een hoop rust en duidelijkheid kunnen geven en maakt een efficiëntere gebiedsaanpak mogelijk.

Tot slot zou er bij herstel van schade en veiligheid structureel meer aandacht moeten zijn voor leefomgeving en leefbaarheid, die onder meer door achterstallig onderhoud is aangetast. Nu staat versterking vooral in dienst van veiligheid, volgens criteria die door de overheid worden bepaald en door Staatstoezicht op de Mijnen (SodM) bewaakt. Daardoor is techniek in de versterking het uitgangspunt. In de schadeafhandeling is dat het recht. Maar het is in onze optiek eenvoudiger en beter om de kwaliteit voor bewoners en buurten als uitgangspunt te nemen. Als men buurten en bewoners durft te vragen wat hun situatie is en wat er voor nodig is om deze te verbeteren, dan zullen aanpassingen beter aansluiten bij woonwensen en maatschappelijke functies en zullen zij duurzaamheid bevorderen. Zo'n aanpak, waarbij buurten en bewoners centraal staan, is op dit moment nog moeilijk te realiseren.

¹¹ Van Hofslot, Gerdt (31 augustus 2020). 'Schadeloket stopt voorlopig met afhandeling van 1250 claims' *Dagblad van het Noorden*. Online beschikbaar via <https://www.dvhn.nl/groningen/Schadeloket-schort-afhandeling-schades-op-25974835.html> [Laatst geraadpleegd 20 mei 2021].

¹² Middel, M. (7 mei 2021). 'NAM: versterkingsoperatie in Groningen is niet meer nodig,' *NRC*. Online beschikbaar via <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/05/06/versterking-groningen-onnodig-a4042758> [Laatst geraadpleegd 31 mei 2021].

Procedureel herstel

In de aanpak van de gaswinningsproblematiek is sprake van zeer grote onvoorspelbaarheid, van rechtsongelijkheid en van slechte communicatie. Dit zouden speerpunten moeten zijn in het herstel van procedures. Een belangrijke kanttekening daarbij: in de uitvoering is vooral behoefte aan maatwerk omdat er zo weinig standaard casussen zijn. Op dit moment werken, tenminste in de uitvoering van de versterking, de juridische regels en procedures eerder verstikkend en ze bevorderen dus niet de rechtsgelijkheid en voorspelbaarheid, zoals de bedoeling is. Het risico is dat generieke regelingen (bijvoorbeeld voor het vergoeden van waarde-daling) weliswaar juridisch verdedigbaar en zuiver zijn, maar dat de meest behoeftige bewoners te weinig worden bereikt. Wanneer geen ruimte is voor maatwerk in de uitvoering, is het risico dat mensen zich niet gehoord voelen en dat zij de regeling als log of onhandig ervaren. Dit ondermijnt de effectiviteit van de regeling.

De op handen zijnde regeling van het IMG voor het vergoeden van immateriële schade is een stap in de goede richting voor het erkennen van het leed dat óók het overheidsoptreden, regels en procedures voor bewoners hebben opgeleverd. Om te zorgen dat de regeling de erkenning en genoegdoening gaat brengen waar behoefte aan is, zou de regeling wel aan enkele voorwaarden moeten voldoen: hij moet transparant zijn, snel en simpel, en het gebruik maken van de regeling zou voor bewoners geen zware belasting moeten opleveren. Regels en procedures zijn heel belangrijk en noodzakelijk, maar de toon en luisteren zijn óók belangrijk voor een correcte afhandeling.

Daarnaast speelt de vraag of deze regeling voldoende zal zijn. De problemen in Groningen zijn nog lang niet opgelost en bewoners gaan mogelijk nog een lange weg tegemoet van versterking en herstel. Het is efficiënter om compensatie van geleden leed niet pas na lange tijd uit te keren.

Herstel van vertrouwen en relaties

De gaswinningsproblematiek heeft onnoemelijke schade toegebracht aan sociale relaties, zoals die tussen bewoners en de overheid. Het erkennen van leed en toekennen van compensatie is momenteel, voor zover wij weten, de enige concrete stap richting herstel van deze relatie. Maar ook adequate compensatie van materiële en immateriële schade zal niet automatisch leiden tot het herstel van relaties. Bewoners moeten het gevoel hebben dat ze rechtvaardig behandeld zijn en het vertrouwen dat ze ook in de toekomst rechtvaardig behandeld zullen worden. Boven alles zal het besef moeten terugkeren dat de overheid een betrouwbare bondgenoot is. Dat laatste vergt meer dan herstel van gemaakte fouten.

Ook binnen gemeenschappen zijn veel relaties beschadigd geraakt. Schadeherstel en versterking zouden sociale cohesie moeten versterken en niet uithollen. Scheve gezichten ontstaan als versterking en schadeherstel voor buurtbewoners zeer verschillend verloopt. Dat kan voorkomen worden door met deze gemeenschappen gezamenlijk na te denken over uitdagingen, oplossingen én wensen. De huidige aanpak is te vaak individualistisch. De oplossing van problemen kan zo een nieuw probleem scheppen: het verwateren van gemeenschapszin.

De kracht van gemeenschappen wordt in sommige projecten al sterk benut. Het belang van draagvlak en burgerparticipatie wordt over de gehele linie steeds meer erkend. Het project Toukomst van het NPG is een voorbeeld van een zeer ambitieuze invulling. Dat er zoveel animo was om aan Toukomst deel te nemen laat zien dat bewoners, als ze de kans krijgen, graag hun eigen leefomgeving zouden verbeteren en bereid zijn zich daar sterk voor in te zetten. Ook nu de uitvoeringsfase voor de geselecteerde projecten is aangebroken, blijft het zaak om deze werkwijze te generaliseren en continueren.

Ook de relatie tussen overheden is door de gaswinningsproblematiek diep geschaad. Het verbeteren van deze relaties zou hoog op de agenda moeten staan.

4 Wat betekent dit voor de aanpak nu en in de toekomst?

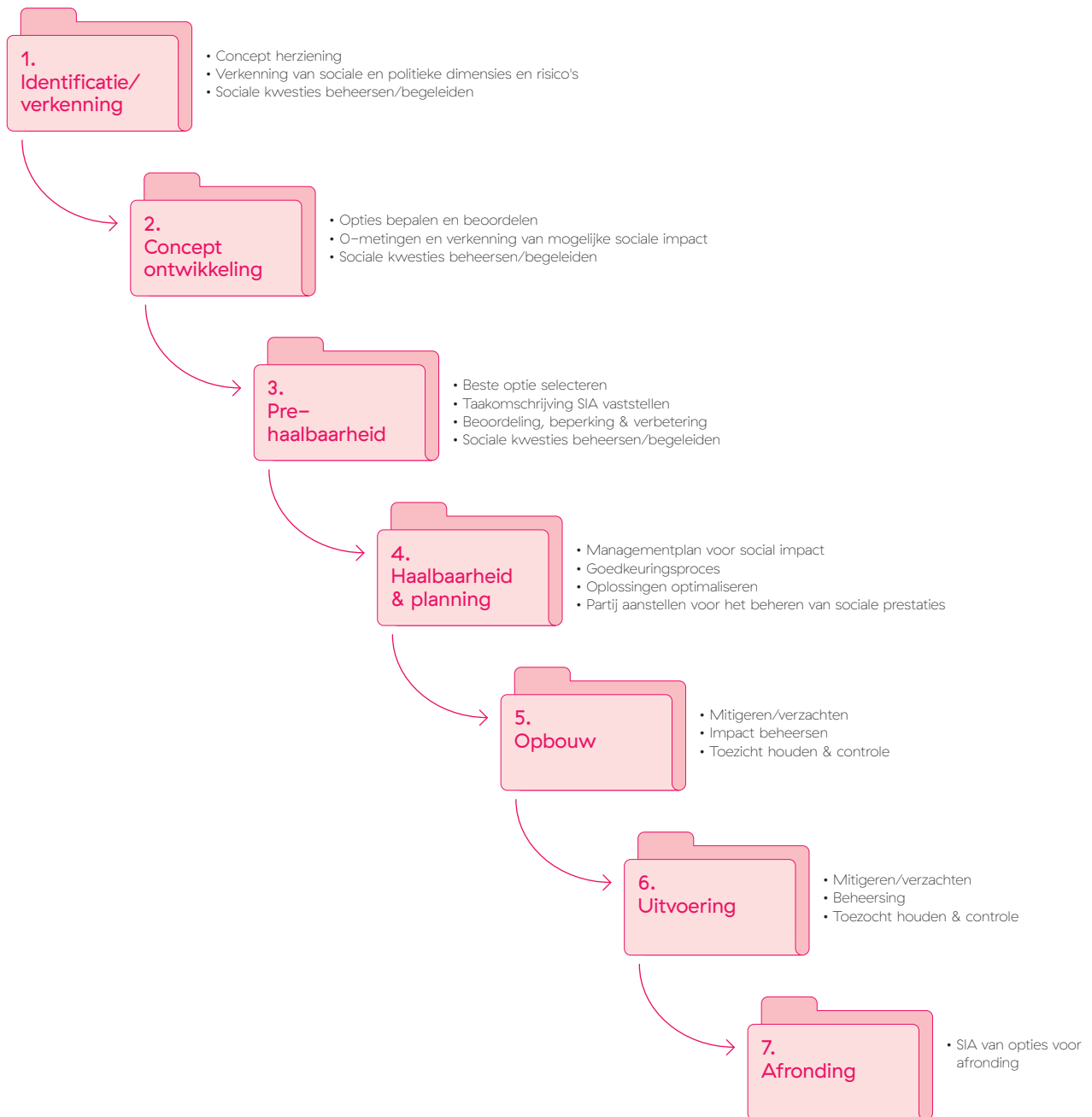
Welke lessen kunnen uit de gaswinningsproblematiek in Groningen worden getrokken? (Zie ook het kader "Ontwrichting en Onveiligheid".) De centrale les is volgens ons dat de sociale impact van bodembeweging en schade te lang is ontkend. In de aanpak van de veiligheidsproblematiek stond niet het welzijn van bewoners centraal, maar het continueren van de gaswinning. De huidige problemen met de versterkingsoperatie zijn dus eigenlijk het gevolg van het negeren van de sociale impact.

De (wetenschappelijke) literatuur over *Social Impact Assessments* (SIAs) biedt tal van aanknopingspunten om voor, tijdens en na mijnbouwprojecten na te denken over het voorkomen, verminderen en verzachten van de sociale impact van deze projecten. We verkennen op basis van deze literatuur hoe mijnbouwbeleid zo kan worden ingericht dat bewoners een eerlijke verdeling ervaren tussen lusten en lasten.

Er wordt in de literatuur een grove verdeling gemaakt tussen 7 fasen waarin projecten worden uitgevoerd (zie Figuur A).¹³ In alle 7 fasen van een project moet actief worden gewerkt aan het voorkomen, beperken en verzachten van negatieve sociale impact. Al in de verkennende fase wordt een SIA uitgevoerd en worden maatregelen vastgelegd.¹⁴ Gedurende het project kan worden gecontroleerd of het project aan de gestelde eisen voldoet. Het betrekken en informeren van betrokkenen door middel van betekenisvolle participatie is gedurende alle fasen van een project van belang.

¹³ Vanclay, F. (2015). *Social Impact Assessment: Guidance for assessing and managing the social impacts of projects*. International Association for Impact Assessment.

¹⁴ De status van een SIA zou vergelijkbaar kunnen zijn met een milieueffectrapportage (MER): de initiatiefnemer van een mijnbouwproject geeft een onafhankelijke partij opdracht een SIA op te stellen, waardoor de overheid de verwachte maatschappelijk impact (en maatregelen om die te beperken en verzachten) mee kan nemen in een besluit over een vergunning voor het project. In Nederland voert bijvoorbeeld de Commissie Milieueffectrapportage als onafhankelijke organisatie de milieueffectrapportages uit. Het is op dit moment in Nederland niet wettelijk verplicht bij alle vergunningsaanvragen een MER uit te (laten) voeren.

Figuur A Overzicht fasen Social Impact Assessment

(Dit figuur is een vertaling van het figuur in Vanclay (2015: 14))

Social Impact Assessment – het voorkomen van een nieuwe ramp in slow motion.

Het lerend vermogen van de overheid in Nederland lijkt vooralsnog beperkt. De manier waarop vergunningen voor mijnbouw worden verleend en mijnbouw wordt bedreven herhaalt te vaak de fouten van de gaswinning in Groningen. Te vaak besluiten overheid en bedrijfsleven samen de koers; bewoners worden te laat of niet betrokken. Hiervan zijn meerdere voorbeelden van kleine gasvelden in Noord-Nederland, de plaatsing van windmolen- en zonneparken, verkenningen rondom geothermie en de aanleg van infrastructurele werken t.b.v. windenergie, zoals kabels en hoogspanningsleidingen. Nederland is een dichtbevolkt land en ruimtelijke aanpassingen stuiten dan ook al snel op een moeilijke afwegingen, afstemming van belangen en ruimtelijke uitdagingen. De belangen van de overheid, bewoners en bedrijven schuren en er wordt onvoldoende voorzien in betekenisvolle participatie. Wettelijk is er veel te weinig geregeld op gebied van participatie en compensatie.

De SIA biedt richtlijnen en inzichten voor maatschappelijk verantwoord ondernemen en zou leidend moeten worden voor nieuwe en bestaande mijnbouwprojecten. Met het implementeren van de richtlijnen kunnen Groningse toestanden worden voorkomen en kan de mijnbouw in Nederland in lijn worden gebracht met internationaal geaccepteerde standaarden. Naast participatie en draagvlak, het mee profiteren van mijnbouw en het goed afsluiten van projecten, brengen we hier 5 thema's uit de literatuur onder de aandacht.

(i) Sociaal politieke context

Het is van belang dat elk bedrijf betrokken bij mijnbouwactiviteiten de sociaal- historische context van een gebied begrijpt. Bedrijven beginnen nooit met een schone lei. Projecten zouden enkel succesvol moeten worden genoemd als ze goede verhoudingen bewaren, waarbij bedrijfsleven, overheid en burgers niet tegenover elkaar komen te staan. Een goede analyse van wat er misging en misgaat in het gaswinningsdossier kan hierbij helpen.

(ii) Mitigatie en monitoring

Bij toekomstige mijnbouw projecten is het cruciaal dat de fysieke en sociale risico's van mijnbouw worden erkend en er goede monitoring en toezicht plaatsvinden. Monitoring wordt in Nederland op dit moment nog gezien als een puur technisch vraagstuk. Er is een sterke neiging de impact te vatten in modellen en exacte getallen, zoals het gemiddelde aantal decibels of de afstand tot een project. Daarbij is objectiverende techniek dominant en krijgen bewoners doorgaans geen stem.

Het opzetten van gedegen meet-netwerken en het doen van nulmetingen heeft pas zin als dit het vertrouwen van bewoners krijgt. Er is veel meer aandacht nodig voor de menselijke beleving. Goede monitoring bestrijkt niet alleen technische grootheden maar omvat juist ook sociale monitoring (gezondheidsimpact, brede welvaart etc.). Het SodM noemt dit ook wel 'next level toezichthouden' waarin de belangen van burgers beter worden meegenomen.

Juist over de monitoring van de acceptatie en meerwaarde van projecten zou voorafgaand aan projecten afspraken gemaakt moeten worden. Kennis van bewoners en vanuit sociaal wetenschappelijke hoek zou veel beter geïntegreerd kunnen worden.

(iii) Verantwoordelijkheden

Voorafgaand aan projecten is het belangrijk duidelijke afspraken op papier te zetten over wat te doen als er mijnbouwschade of andere veiligheidsrisico's optreden. Hierbij hoort ook het vooraf vastleggen van aansprakelijkheid, veiligheidsnormen en onafhankelijk toezicht. Ook is het van belang dat er vanuit de overheid mandaat is om op te treden en projecten stil te leggen bij het ontstaan van veiligheidsrisico's, calamiteiten en/of maatschappelijke ontwrichting. De (Rijks)overheid zou dan ook geen financiële afhankelijkheid moeten hebben van de inkomsten uit toekomstige industrieën, hetgeen in Groningen leidde tot groot wantrouwen.

(iv) Sociale impact

Het is van belang om voorafgaand aan projecten een (voorspellende) analyse te maken van de mogelijke sociale gevolgen van een project. Dit kan zowel positief als negatief zijn. Er kunnen alternatieven bedacht worden om deze gevolgen te verzachten en te compenseren. Het instellen van een calamiteitenfonds voor mogelijke negatieve gevolgen en onvoorziene gebeurtenissen hoort hier ook bij.

(v) Mensenrechtenschendingen

Mijnbouwactiviteiten mogen nooit leiden tot een schending van mensenrechten. Het belang hiervan wordt door verschillende juristen onderstreept. Het Mensenrechtencomité van de Verenigde Naties (VN) heeft reeds haar zorgen uitgesproken over de situatie in Groningen. Het is dan ook van belang dat nieuwe mijnbouwprojecten dergelijke mensenrechtenschendingen niet herhalen.

Participatie en draagvlak

Op dit moment worden participatietrajecten te vaak ingezet om besluiten (achteraf) te legitimeren. Een van de principes van SIA is dat mensen het recht hebben om betrokken te worden bij besluitvorming over de geplande interventies voordat deze hun leven kunnen beïnvloeden.¹⁵

Om te komen tot duurzame projecten is participatie van bewoners in alle fasen van een project essentieel. Betekenisvolle interactie, dialoog met alle belanghebbenden en het hebben van invloed op hoe sociale gevolgen worden gemitigeerd zijn hierbij van belang. Het nemen van genoeg tijd om bewoners te informeren, raadplegen, betrekken, samenwerken en versterken wordt dan ook gezien in de SIA literatuur als een belangrijk onderdeel van projecten. Het geven van zeggenschap aan bewoners kan helpen om bewoners mee te krijgen in plannen. Bewoners hebben tijd nodig om zich te beraden, en het is van belang hier genoeg tijd voor in te ruimen. De Rijksoverheid speelt een belangrijke rol: participatie is wettelijk onvoldoende verplicht en men kan meer doen om participatieprocessen te stimuleren en faciliteren. Dit nalaten voedt onrust en verstoort relaties.

Bij participatietrajecten is het van belang duidelijke kaders en uitgangspunten mee te geven aan bewoners.¹⁶ Bewoners moeten vooraf duidelijk hebben waarom er een participatietraject wordt gestart: mogen ze meebeslissen, meedenken en mee zeggen? Het is fruikend als de wensen van bewoners vanwege het ontbreken van wet- en regelgeving alsnog worden genegeerd: dit breekt vertrouwen af. Het nakomen van beloftes is cruciaal voor succesvolle participatie.

Meeprofiteren mijnbouw

De aanvang van industriële projecten gaat vaak gepaard met hoge ambities en beloftes. Het is van belang dat deze ambities reëel zijn en beloftes worden nagekomen. Het uiteindelijke doel van projecten zou moeten zijn dat iedereen mee kan profiteren van mijnbouwactiviteiten, zeker ook huishoudens met minder besteedbaar inkomen. Het verbeteren van werkgelegenheid is een bijkomstigheid van projecten. Een regio moet, naast werkgelegenheid, andere positieve gevolgen zien van projecten. Het hebben van zeggenschap is hierbij van belang. Dit kan bijvoorbeeld door middel van een gebiedsfonds waarin zij zelf kunnen beslissen om hun wensen gerealiseerd te zien.

¹⁵ Vanclay (2015: 20).

¹⁶ Dit bleek ook uit een lezing van Jaap Jepma tijdens een bijeenkomst van het Kennisplatform.

Afronding mijnbouw activiteiten Groningen

Terug naar de situatie in Groningen zien we dat er nog veel te winnen valt op het gebied van maatschappelijk verantwoorde bedrijfsvoering. Waar in Groningen de overheid veel verantwoordelijkheden naar zich toe heeft getrokken, ligt met een SIA de verantwoordelijkheid primair bij de exploitant. Het netjes afronden van de huidige winningsactiviteiten zou dan ook voor de NAM centraal moeten staan.¹⁷

Wat betekent dat ‘netjes afhandelen’? De NAM zou op zijn minst alle lopende milieu, gezondheids- en veiligheidsrisico’s gecontroleerd en geminimaliseerd moeten hebben. Ook zouden de NAM en de overheid zich kunnen voorbereiden door een reservefonds te scheppen voor het herstellen van leed en aangetaste levens door de gaswinning, het zorgen voor veiligheid en stabiliteit en bijvoorbeeld het uitkeren van compensatie.

Ondanks dat de NAM niet meer verantwoordelijk is voor schadeherstel en de versterking, is zij nog wel verantwoordelijk voor haar eigen bedrijfsvoering. Om in de toekomst steun te krijgen en behouden voor winningsactiviteiten is een goede reputatie van belang. Een goede afronding bepaalt mede toekomstig draagvlak. Het herstel van vertrouwen en vergeving voor het leed dat in Groningen is geleden kan veel tijd in beslag nemen. In Groningen is de betrouwbaarheid van bedrijven des te belangrijker gezien het feit dat veel van de bedrijven (inclusief de NAM zelf) die actief waren in de gaswinning overstappen naar projecten voor hernieuwbare energievoorziening in de regio. Op dit moment is het vertrouwen van bewoners laag en voelt de energietransitie voor sommigen dan ook als zout strooien in een open wond. Het wordt daarom ook een extra grote uitdaging om het aantrekkelijk te maken voor bewoners om toekomstige projecten in hun leefomgeving te accepteren.

¹⁷ Het beeld is anders. Onze indruk is dat de NAM de gaswinning zo snel mogelijk stopzet en zich daarbij steeds meer onttrekt aan het nakomen van verantwoordelijkheden en plichten.

Ontwrichting en onveiligheid: wat leren we van Groningen voor toekomstige mijnbouw?

Uitgelicht

In de wet staat dat mijnbouw moet voorkomen dat nadelige gevolgen ontstaan voor mens en milieu, dat schade wordt veroorzaakt en dat de veiligheid wordt geschaad (Mijnbouwwet, artikel 33). Sinds 2018 spreekt de wet bovendien over “maatschappelijke ontwrichting”. We kunnen van Groningen veel leren over nadelige gevolgen, over wat onveilig is én over ontwrichting. In dit stuk trekken we enkele lessen uit Groningen. Dat is niet alleen relevant voor de uitvoering van de wet. Het is ook van belang dat toekomstige mijnbouw de lessen trekt uit Groningen. Dit stuk is een aanzet daartoe.

Omdat het in Groningen misging, werd in 2018 de mijnbouwwet aangepast. De gaswinning zou richting nul gaan en de minister zou zelf bepalen hoeveel gas er gewonnen wordt uit het Groningenveld. Daarbij moest de minister een lastige belangenafweging maken. Enerzijds moet er voldoende gas zijn (leveringszekerheid, artikel 52d, lid 2b). Anderzijds moet er zo min mogelijk fysieke onveiligheid en maatschappelijke ontwrichting zijn (lid 2a en 2e). Die term “ontwrichting” is dus een nieuwigheid.

Wat wordt met maatschappelijke ontwrichting bedoeld? In de wet lijkt fysieke veiligheid voorop te staan. Het eerste lid, 2a, maakt expliciet dat woningen niet mogen instorten en noemt de ‘10-5 norm’ die dat becijfert. Verder staat in de wet dat ontwrichting in Groningen onwenselijk is (2e) en dat hetzelfde geldt voor ontwrichting elders in het land als de gaswinning zou stoppen (2f). Met ontwrichting in Groningen bedoelt de minister “maatschappelijke gevolgen, zoals vertraging in de afhandeling van schade, sociale onveiligheid, gezondheidseffecten en maatschappelijke onrust.”¹

Maatschappelijke ontwrichting is dus een containerbegrip dat schade, onrust en gezondheid omvat. Ook de “sociale onveiligheid” valt eronder: de veiligheid van bewoners. Logischerwijs is de fysieke onveiligheid van gebouwen hier onderdeel van: de 10-5 norm gaat immers over de kans dat *bewoners* overlijden. De fysieke veiligheid van gebouwen (lid 2a) is dus onderdeel van maatschappelijke ontwrichting (lid 2e). De term “ontwrichting” impliceert dat schade, onrust, ongezondheid en onveiligheid boven een bepaalde drempel onacceptabel wordt. Maar die drempel is nergens beschreven. Er is enkel een norm voor het instorten van gebouwen, niet voor de andere nadelen van mijnbouw die de samenleving ontwrichten.

¹ Kamerstuk 2019D25469.

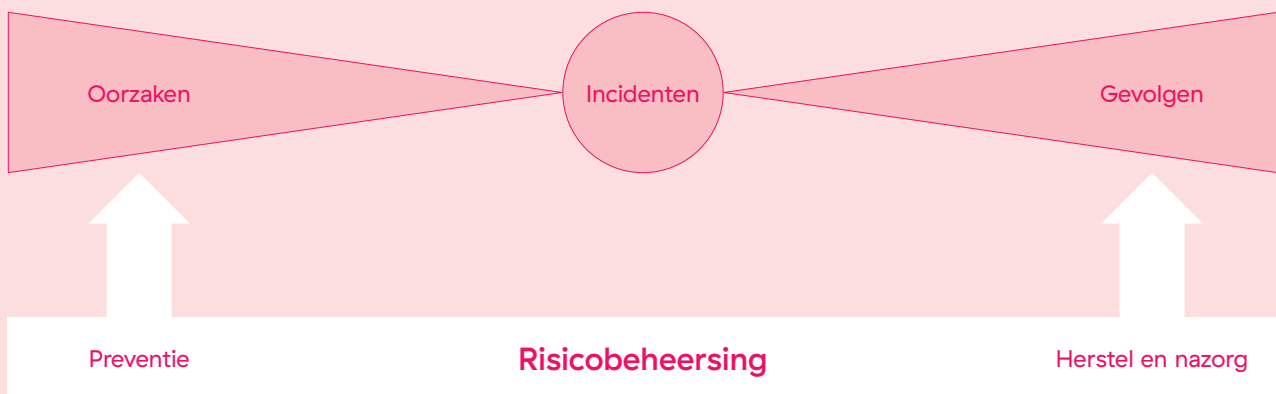

Volgens ons is het onlogisch en zelfs gevaarlijk om fysieke veiligheid als artikel in de wet een status aparte te geven. Een praktijkvoorbeeld uit Groningen om dit te illustreren. Een bewoner die zich acuut onveilig voelt kan dat melden. Als de woning vervolgens wordt gestut, voldoet deze weer aan de veiligheidsnorm (<10⁻⁵ kans). Maar een woning die drie jaar vol stutten staat is geen veilige woonomgeving. Als deze woning onbewoonbaar wordt verklaard, de bewoners hun huis uit moeten en de woning wordt gesloopt, wordt het op papier veiliger: het instortingsgevaar is immers nul. Met dit voorbeeld laat je zien dat het onzinnig is om veiligheid van de woning boven de veiligheid van bewoners te plaatsen. De bouwnorm kan niet het uitgangspunt zijn: de veiligheid van *bewoners* moet centraal staan, niet die van gebouwen.

Analyse: de lessen van Groningen

Ons literatuuroverzicht geeft inmiddels een heel compleet overzicht van het spectrum van nadelen dat door mijnbouw kan optreden. Wat zijn de 'lessen van Groningen' voor deze nadelen en voor ontwrichting? Hierbij onderscheiden we oorzaken, incidenten en gevolgen. Ook zijn er maatregelen om incidenten te voorkomen (preventie) en maatregelen om de gevolgen te bestrijden (herstel en nazorg).

Die onderverdeling is bekend uit het "vlinderdasmodel" die onder meer werd gebruikt in de Nationale Veiligheidsstrategie (zie <https://www.rivm.nl/onderwerpen/nationale-veiligheid>): de methodiek die het Rijk gebruikt om zich voor te bereiden op alle soorten acute rampen en catastrofes van natuurlijke (overstromingen, virusuitbraken) tot menselijke en industriële (kernrampen, terrorisme, aardbevingen, etc.). De *slow motion* kenmerken van rampen zoals Groningen en het Coronavirus vielen buiten het kader van deze "geïntegreerde Risicoanalyse Nationale Veiligheid," maar het vlinderdasmodel helpt desalniettemin bij de analyse.

Oorzaken. Er zijn vier gevaren. De bodem daalt, er zijn veel bevingen en er is een risico dat toxische stoffen zoals aardgascondensaat vrijkomen. Deze drie gevaren veroorzaken reële risico's waarvan bekend is dat ze directe gevolgen voor bewoners en instanties hebben. Het vierde gevaar is een substantieel grotere beving (de grootste tot nu toe was $M = 3,6$. Bij een beving van $M = 4,6$ komt ongeveer 10x zoveel energie vrij) waardoor gebouwen instorten. Dit is een hypothetisch risico: een beving van zo'n magnitude kwam nog niet voor maar het kan niet worden uitgesloten.

Incidenten. In Groningen heeft zich geen acute ramp voltrokken. Maar tenminste sinds de eeuwwisseling (en volgens sommigen al veel eerder) zijn er met regelmaat incidenten.

- Vooral de grotere bevingen zoals die van Westeremden (2006), Huizinge (2012) of Zeerijp (2018) leidden tot een golf van schademeldingen.
- Door zogenaamde diepe bodemdaling waren aanpassing aan infrastructuur (waterwerken) nodig.
- Diepe bodemdaling veroorzaakt voor zover bekend geen directe schade aan woningen, maar er is veel discussie over de invloed op de waterhuishouding die indirect schade aan woningen kan veroorzaken.
- In 2018 leidde een lekkage van aardgascondensaat in Farmsum tot overlast, klachten en zorgen over de gezondheid bij omwonenden.

Doordat zulke incidenten druppelsgewijs optreden, doordat de kleine bevingen zo vaak voorkomen en doordat de gevolgen ervan onvoldoende beheerst kunnen worden, is in Groningen toch een situatie ontstaan die, zowel qua omvang als impact, rampzalig is voor bewoners en instanties.

Gevolgen. Het belangrijkste gevolg voor bewoners was dat bewoners kampen met **mijnbouwschade**. Vaak gaat het om kleine schade, maar in grote aantallen: tienduizenden meldingen per jaar. Volgens bewoners en sommige experts is er ook meer structurele schade, bijvoorbeeld aan fundamenten van gebouwen. In sommige gevallen zijn woningen **acuut onveilig**, moeten ze gestut of worden ze **onbewoonbaar**—een onbekend aantal is opgekocht. Het totale aantal bewoners dat hun huis verliet is onbekend.

Er zijn vooral veel indirecte gevolgen die veelal te maken hebben met de manier waarop de samenleving op schade en veiligheidsrisico's reageert. Een opsomming:

Zelfs als de schade betrekkelijk klein is, kan deze het leven van bewoners ernstig ontwrichten. Dat komt mede door **inadequaat schadeherstel** en door **slechte nazorg**. Lange tijd was de capaciteit in de schadeafhandeling onvoldoende. Bewoners moesten soms erg lang wachten. Veel schadeherstel was slechts cosmetisch. Veel meldingen werden afgewezen. Ook ontstonden vaak **conflicten tussen bewoners en instanties**. Mensen met complexere schadetrajecten raken te vaak verwickeld in langdurige procedures. En veel mensen meldden schade niet (meer), omdat ze bang zijn voor het proces.

Een ander nadeel voor bewoners is het risico dat gebouwen kunnen instorten bij een grote beving. Om dit te voorkomen worden preventieve maatregelen genomen: versterking. Maar **versterking is een zware belasting**. De maatschappelijke impact op bewoners is groot. Hun leven wordt ernstig verstoord, het kost veel tijd en energie. Verhuizen naar een wisselwoning is een zware belasting en verstoort sociale relaties. Voor betrokken instanties en overheden is versterking een molensteen. De uitvoering kost een fortuin, verloopt zeer moeizaam en traag. De versterking veroorzaakt ook conflicten tussen bewoners en instanties, tussen instanties onderling en tussen bewoners onderling. Ook wordt de meerwaarde van de versterking door sommigen betwist. Zo worden de preventieve maatregelen dus zelf een heet hangijzer en een incident.

Er is sprake van **slechte samenwerking tussen instanties, overheden en NAM** over de versterkingsopgave en schades. Er zijn zeer veel instanties bij betrokken, het moet binnen organisaties over veel schijven en het is (ook voor professionals) niet te begrijpen waarom het allemaal zo stroperig en ingewikkeld moet zijn. De communicatie met bewoners is niet best en in veel aspecten van aanpak en beleid zijn **bewoners onvoldoende vertegenwoordigd**. De gebrekkige aanpak ondermijnt het vertrouwen in de verantwoordelijke instanties en in “het systeem”. Dat het tussen de verantwoordelijke instanties niet soepel loopt draagt eraan bij dat onder bewoners veel **onduidelijkheid en onzekerheid** bestaat.

Een ander aspect is dat mede door schade, versterking en onzekerheid de **woningmarkt verstoord** is. Dat heeft voor bewoners negatieve financiële gevolgen. Het IMG probeert dit met een waardedalingsregeling te repareren, maar rond deze regeling ontstaat wellicht ook weer discussie, onvrede en maatschappelijke onrust.

Het totaalpakket aan genoemde gevolgen heeft tenslotte zijn weerslag op de **leefbaarheid** van het gebied als geheel en bedreigt het behoud van **cultureel erfgoed**. Het sterkste effect op het welbevinden van bewoners, blijkt uit het onderzoek van onder meer Gronings Perspectief, is dat bewoners zich machteloos en **onveilig** voelen. Die ervaren onveiligheid komt niet alleen door bevingen, schade en door fysieke onveiligheid, maar ook door de genoemde onzekerheid, het ‘gedoe’ over schadeafhandeling en versterking, en door de economische gevolgen van dit alles. Alles tezamen geeft dit ook chronische stress: het gaat ten koste van de **gezondheid** en de levensvreugde van bewoners.

Lessen voor de risico-regelreflex

Er is de afgelopen 20 jaar onder bestuurskundigen veel geschreven over de 'risico-regelreflex', die eruit bestaat dat er rond objectief kleine risico's een sociale dynamiek kan ontstaan waardoor overheden overdreven veel investeren in veiligheid.² Wij constateren dat in Groningen iets anders misging: de overheid, NAM én bestuurskundigen fixeerden zich op de onveiligheid van gebouwen, maar waren blind voor de onveiligheid van bewoners. Wellicht heeft de angst voor een risico-regelreflex hierbij een rol gespeeld, of wellicht was het gewoon de wens om kosten te besparen, maar zeker is in ieder geval dat men de werkelijke risico's in Groningen heeft miskend en slecht heeft ondervangen. Aan de basis ontbrak het aan een goede en volledige risicoanalyse. Daardoor kon een ramp in slow motion ontstaan: de meest impactvolle risico's voor bewoners speelden geen rol van betekenis in het winningsbeleid en in risicomanagement. De rekening hiervan wordt nu alsnog gepresenteerd.

Lessen voor de impact van mijnbouw

Als we alle nadelen van de gaswinning voor Groningen op een rijtje zetten, wat zijn dan de bewezen nadelige gevolgen? En wat leren we hiervan voor de risico's van mijnbouw in het algemeen en het bepalen van de maatschappelijke impact? We sluiten deze reflectie af met een handzaam overzicht.

² van Tol, J., Helsloot, I. & Mertens, F. (2011). Veiligheid boven alles? Essays over oorzaken en gevolgen van de risico-regelreflex. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.

Daarin onderscheiden we vijf impactgebieden: woningen, omgeving & economie, sociale relaties, bewoners en herstel & mitigatie. Voor ieder van die impactgebieden geldt dat men er duidelijke *doelen* en *monitoring* aan kan verbinden. Ook geldt dat men voorafgaand aan het verlenen van een vergunning, bijvoorbeeld aan de hand van het winningsplan, kan toetsen of de exploitant en overheden in staat zijn om de winning succesvol uit te voeren.

Ten opzichte van bestaande benaderingen van maatschappelijke impact zijn er twee nieuwe inzichten. Het eerste betreft het centrale belang van goede samenwerking tussen bewoners, overheden en exploitant: **goede relaties** zijn cruciaal voor het goed verloop van winning. Onze indruk is dat de gaswinning in Groningen eindigde als fiasco omdat de samenwerking spaak liep toen er problemen ontstonden. De slechte vertegenwoordiging van bewoners speelde in eerste instantie een centrale rol, maar later liep ook de samenwerking tussen overheden onderling en tussen overheid en NAM spaak. De kwaliteit van samenwerking zou een goede risicoindicator zijn.

Het tweede nieuwe inzicht is het belang van goede **voorbereiding** op de maatschappelijke impact, herstel en mitigatie. Die voorbereiding was in Groningen volstrekt onvoldoende, mede omdat in de besluitvorming de bewoner keer op keer uit beeld was. Zo was er geen fonds voor schade en herstel; onbegrijpelijk gezien het feit dat er bij zoveel winningen ongewenste neveneffecten optreden. Dat de standaard is om je niet op problemen voor te bereiden, komt door wetgeving.

Tenslotte

Zoals in de inleiding werd gezegd: de casus Groningen is leerzaam. De combinatie van *laissez faire* wetgeving en veronachtzaming van toezicht gaf exploitanten ruim baan. De overheid pastte recent de mijnbouwwet aan, maar gaf daarin het Groningenveld een aparte plek. Alsof men denkt dat alles weer *business as usual* wordt. Dat lijkt vooralsnog een illusie en bovendien moet je je afvragen of dat wenselijk is. Om nieuwe fiasco's te voorkomen is het goed om lessen te trekken: over hoe maatschappelijke ontwrichting ontstaat en hoe deze te herkennen, over het opzetten van adequate monitoring zodanig dat eerder en beter kan worden ingegrepen, en voor het betere begrip van dat zo centrale begrip 'veiligheid'. Een strakkere regie van de overheid zal zowel bewoners als bedrijven veel duidelijkheid geven over de rechten en plichten rond verantwoorde mijnbouw én zal zo bij kunnen dragen aan het broodnodige herstel van vertrouwen.

Inzicht in impact. Gevolgen van de gaswinning in beeld

Inleiding

Met de literatuurstudie brengt het Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen onderzoek naar de maatschappelijke gevolgen van de gaswinningsproblematiek in kaart. Vvat hiermee deels buiten beeld blijft, is hoe deze gevolgen zich manifesteren in het dagelijks leven van individuele bewoners van het gaswinningsgebied.

Om dit zichtbaar te maken, trok fotografe Marieke Kijk in de Vegte met haar camera het gebied in. Ze fotografeerde bewoners en hun leefomgeving. De bewoners zijn op verschillende manieren in aanraking gekomen met de gevolgen van de gaswinning. Ze bevinden zich in verschillende stadia van processen van schadeherstel, versterking of sloop-nieuwbouw.

Sommigen wonen al hun hele leven in de provincie Groningen, terwijl anderen zich er later gevestigd hebben.

Daarnaast deelden de geportretteerde bewoners (een deel van) hun verhaal. Richard vertelt over zijn rol in de actie #EnWijDan? om aandacht te vragen voor het 'vergeten hoekje' in de wijk Opwierde in Appingedam. Lenny vertelt over haar band met Groningen en hoe de gaswinning haar binding met het gebied heeft veranderd. Met de foto's en verhalen wordt een divers beeld geschetst, dat grotendeels bevestigt wat ook in de literatuurstudie naar voren komt.

Bewoners kunnen jarenlang verstrikt raken in een web

van instanties, regelingen en veiligheidsnormen. Dit is des te meer schrijnend, omdat ze, zoals ze aangeven, hier niet om hebben gevraagd. Niet om de gaswinning en niet om de aardbevingen, maar ook niet om een "nieuw huis". Bovenal willen ze dat de schade die hen en Groningen is aangedaan, fatsoenlijk wordt hersteld. Tegelijkertijd valt op dat het geschetste beeld zeker niet alleen maar negatief is. Het is ook een beeld van een gebied in (weder-)opbouw, waar kansen liggen om gebouwen te verduurzamen en bewoners de toekomst met goede moed tegemoet zien. Ondanks de gaswinningsproblematiek kan het, zoals de foto's ook laten zien, heel goed wonen zijn in Groningen.

Westeremden

Westeremden is een dorp met 350 inwoners in de nieuwe gemeente Eemsdelta. Hoewel het aantal adressen met een verhoogd risicoprofiel beperkt is in Westeremden, heeft meer dan de helft van de totale woningvoorraad een licht verhoogd risicoprofiel. Voor deze panden met een (licht) verhoogd risicoprofiel is door de NCG de opdracht gegeven voor opname. De beoordelingen worden volgens het Plan van Aanpak van de Gemeente Eemsdelta in de loop van 2021 verwacht. Er is nog geen duidelijkheid over de opname en beoordeling van gebouwen met een normaal risicoprofiel. Bij tenminste zeven woningen in Westeremden vindt versterking of sloop-nieuwbouw plaats in het kader van de programma's Heft in Eigen hand of Eigen Initiatief.

De epicentra van verschillende aardbevingen lagen bij Westeremden. De meest recente op 3 september 2020 met een magnitude van 2,0 op de schaal van Richter. Verder terug in de tijd was er een beving van M3,5 op de schaal van Richter op 8 augustus 2006, een beving van M2,3 op de schaal van Richter tussen Westeremden en Zeerijp op vrijdag 26 januari 2007 en een aardbeving van M3,2 op de schaal van Richter op 30 oktober 2008.

De eeuwigdurende verbouwing

Geir en Bianca

Geir en Bianca kwamen in 2003 in Westeremden wonen. Ze kochten er 'Jachin', een pand gebouwd in 1898, dat op dat moment nog de bestemming 'maatschappelijke horeca' had. De dorpskroeg was erin gevestigd. Nadat het bestemmingsplan was gewijzigd, begonnen Geir en Bianca aan wat Geir 'de eeuwigdurende verbouwing' noemt. Nu wonen ze er samen met hun jongste zoon (17). Hun oudste zoon studeert inmiddels in Groningen.

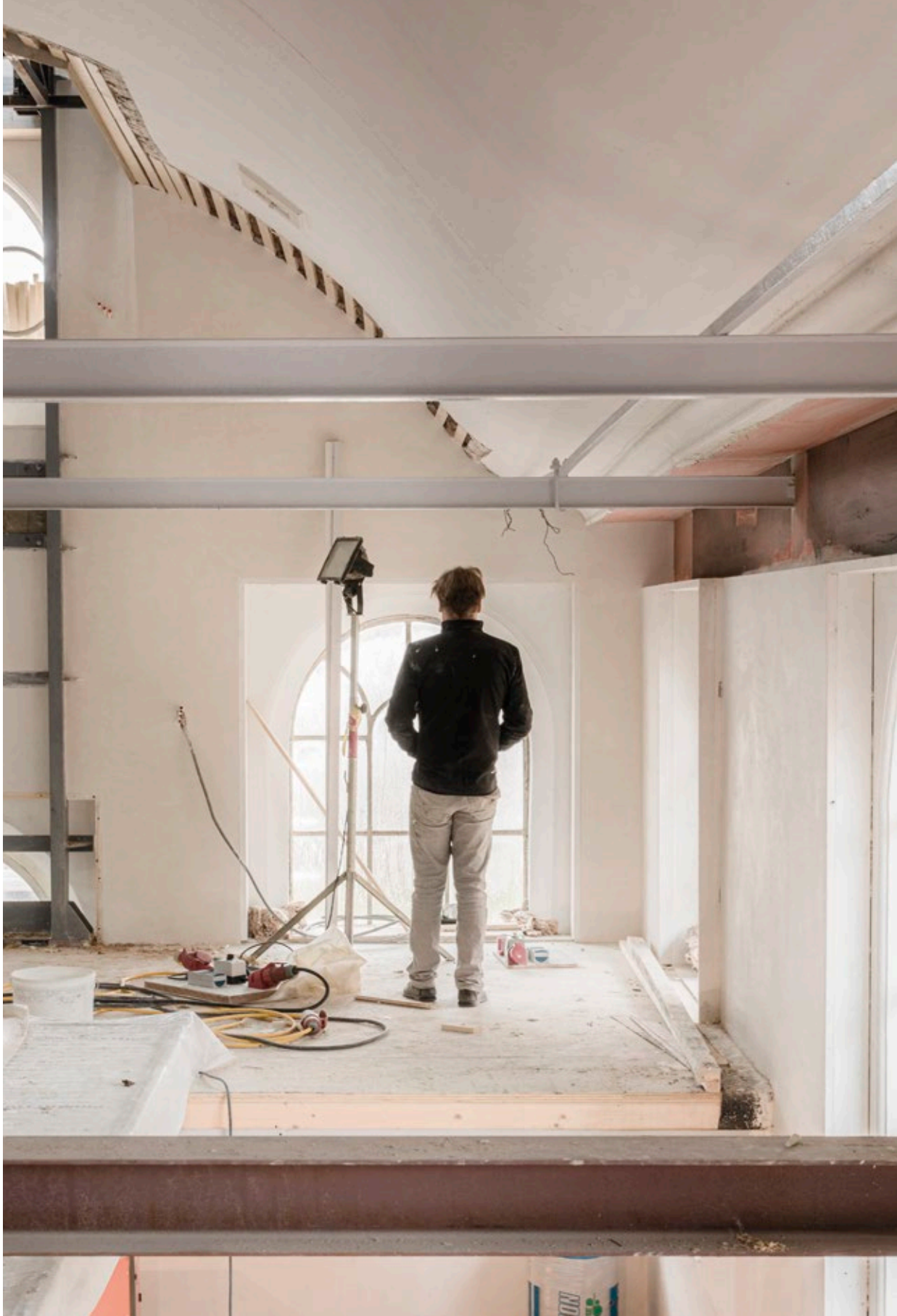
De eerste verbouwing aan het pand hadden Geir en Bianca summier uitgevoerd. Om het huis warmer en comfortabeler te maken, wilden ze in 2016 vloerverwarming aanleggen. Het leek ze logisch dit te combineren met de versterking die ook op komst was. Om niet te hoeven wachten op het op gang komen van de reguliere versterkingsoperatie, meldden ze zich aan voor Heft in Eigen Hand.

Het proces dat volgde duurde lang. Eerst was er gesteggel over de versterking en welke versterkingsmaatregelen toegepast moesten worden. Volgens het versterkingsadvies van de NCG moest het pand met een stalen constructie versterkt wordt. Geir was het er niet mee eens. Hij noemt het een methode die weliswaar gericht is op het pand, maar die niet goed samen gaat met er prettig in wonen. Toen ze uiteindelijk overeenstemming vonden over de versterkingsmaatregelen, volgde er gebakkelei over geld. Na 3,5 jaar gediscussieerd te hebben over de versterkingsmaatregelen en de financiering, konden ze beginnen met de verbouwing. Ze verwachten in het voorjaar van 2021 klaar te zijn. Sinds de eerste aanmelding voor Heft in Eigen Hand is dan 5 jaar verstreken.

Geir ziet dat de mensen die in dit gebied wonen, houden van hun woning. Er zijn mensen die gewoon ergens wonen, omdat ze een dak boven hun hoofd nodig hebben. Een huis kopen en zelf naar je hand zetten, zoals veel mensen in Groningen doen, is een wezenlijk andere manier van wonen. Mensen in Groningen zijn gehecht aan de plaats, de omgeving en het huis met de geschiedenis die ze er hebben. Ze hebben die plek zelf gemaakt, vaak voor hun gezin. Als instanties dan nadenken over hun huis, dan steekt dat. Hij merkt dat mensen daar ontevreden over zijn.

Hij ontmoet ook veel mensen die zich zorgen maken over het verdwijnen van erfgoed in Groningen. Zelf maakt hij zich hier niet erg druk om. Een 'gat' hier en daar, waar onveilige panden gesloopt worden, ziet hij niet per se als een probleem. Het landschap, dorpen en steden veranderen voortdurend. In de jaren '70 gingen er in Groningen in het kader van de 'krotopruiming' veel oude panden tegen de vlakte. De nieuwe huizen die ervoor in de plaats kwamen zie je nu overal nog staan. Ook dat is een tijdsbeeld.

Oude gebouwen moeten sowieso liefde en aandacht krijgen. Als de eigenaar zich er niet voor inzet, dan is een pand verloren. Iemand moet van het gebouw houden, wil het gebouw kunnen overleven. De versterkingsmaatregelen die worden toegepast, maken de problematiek zichtbaar, zo ook bij Jachin. Geir en Bianca hebben ervoor gekozen de versterking niet weg te werken, maar juist te laten zien. Het gebouw staat er al meer dan 100 jaar en het heeft weer en wind en nu ook aardbevingen overleefd. De versterkingsmaatregelen zichtbaar maken is als een laag van de geschiedenis laten zien.

Inzicht in impact

't Zandt

In het dorp 't Zandt staan 376 huizen. Het dorp maakt deel uit van de nieuwe gemeente Eemsdelta (voorheen gemeente Loppersum). Vrijwel alle gebouwen in het dorp zijn in het kader van de versterkingsoperatie opgenomen in verschillende programma's en batches. Er is veel leegstand van huizen die wachten om gesloopt te worden en bouwverkeer rijdt af en aan door de grote hoeveelheid sloop-nieuwbouw in het dorp. Om sloop-nieuwbouw trajecten te faciliteren zijn er 21 wisselwoningen geplaatst. In verschillende straten vinden bouwwerkzaamheden plaats: Hink Oostingstraat, Karshof, Molenweg, Oostersingel, Oosterstraat en Tuinbouwstraat. Ook is de school in het dorp gesloopt en hier is een nieuw schoolgebouw voor teruggekomen. Er is een klankbordgroep opgericht met inwoners van het dorp die de voortgang van de operatie, de bereikbaarheid van het dorp en de leefbaarheid bespreekt.

Ook het 'vergeten hoekje' wordt gesloopt

Richard

'Het vergeten hoekje' ligt als een soort eiland tussen huizen die al gesloopt zijn of nog gesloopt gaan worden. Al deze huizen zijn van hetzelfde type, hetzelfde bouwjaar en staan op dezelfde type grond. Alders had in 2016 twee boodschappen voor de bewoners van de wijk Opwierde in Appingedam: doe niet meer teveel aan je huis en wat je hebt krijg je terug. Drie jaar lang waren de bewoners van het vergeten hoekje in afwachting van een bericht over de sloop van hun huizen, terwijl op nog geen 50 meter afstand huizen tegen de vlakte gingen. De bewoners maakten zich zorgen dat hun huizen overgeslagen zouden worden bij de sloop-nieuwbouw van de wijk. Wie zou er dan hun huizen kopen? Zouden die straks nog wel iets waard zijn, tussen al die nieuwe aardgas-vrije aardbevingsbestendige woningen?

Tijdens een persmoment in maart 2020 dat de start van de sloop van de huizen naast hun inluidde, ging Richard in gesprek over 'het vergeten hoekje' met wethouder Usmany. Usmany verwachtte dat er in Opwierde-Zuid niets meer zou gebeuren met hun huizen. Geen sloop-nieuwbouw zoals eerder beloofd.

Richard en zijn gezin kwamen in 2003 in een rijtjeshuis uit 1974 in Appingedam wonen. Hij woont in wat nu bekend staat als 'het vergeten hoekje'. De kids zijn inmiddels het huis uit. Richard kent de wijk goed. Hij heeft hier op de de lagere school gezeten en zijn kinderen zijn groot geworden in dit huis.

Richard begon zich hierover uit te spreken en werd het gezicht op RTV Noord en landelijke televisie. Samen met buurtbewoners startte hij #EnWijDan?. Elk huis kreeg als ludieke actie een make-laarsbord op het raam om aandacht te vragen voor de situatie. Ze gebruikten acties op sociale media om druk uit te oefenen en ambtenaren te informeren. Hun actie kwam zelfs voor in moties in de Tweede Kamer. Samen met buurtbewoners zochten ze alle dossiers en documenten bij elkaar en zochten zij contact met Kamerleden om te laten zien wat hier eigenlijk gebeurde. Ze ontdekten dat veel van de berekeningen die werden gebruikt bij onder andere de NCG niet klopten. Het type huis en het type ondergrond kwamen niet overeen met de huizen van 'het vergeten hoekje'.

Uiteindelijk besloot minister Ollongren in september 2020 dat 'het vergeten hoekje' ook gesloopt zou worden vanwege de geschepte verwachtingen. De groep kreeg nog een compliment van de minister. Ze vond het fijn dat de bewoners in gesprek waren gegaan en inhoudelijk met voorstellen kwamen en niet alleen boos waren.

De actie heeft de saamhorigheid in de straat goed gedaan, maar er was na het besluit ook veel afgunst bij mensen om hen heen. Toen ze eenmaal de wind in de vleugels hadden, werden mensen boos. Ook Richard kreeg ruzie met vrienden. Ze verweten hem dat hij alleen met geld bezig was en dat de actievoerders alleen met zichzelf bezig waren. Hij zegt: "Vaar trek je de grens? Je wilt iedereen helpen maar dat kan niet."

Wat Richard stoort is dat er tijdens de inspectie van de NCG niet is gekeken naar de fundering. Ze hebben niet onder de vloer gekeken. Ook heeft de inspecteur hem niets gevraagd over wat hem opvalt aan het huis. Dit vind hij raar. Hij kent het huis immers het best.

Een belangrijk punt waar het volgens Richard op stuk loopt is de communicatie. Al die jaren was er naar bewoners toe nauwelijks communicatie, niet vanuit de gemeente, niet vanuit de NCG, niet vanuit Den Haag. Het uitblijven van communicatie zorgt voor scheuren in mensen. Je komt in een wachtstand terecht die blijvende schade aanricht aan mensenlevens.

Appingedam

De stad Appingedam valt onder de nieuwe gemeente Eemsdelta en telt bijna 12.000 inwoners. Het totale aantal adressen in Appingedam dat naar voren komt in het HRA model van 2019 en in de batches bedraagt 5.026. De gemeente heeft de wens om uiteindelijk circa 6.000 adressen op te nemen en beoordelen. Dit zijn gebouwen met een normaal risico profiel die niet voorkomen in de HRA.

De versterkingsoperatie in de stad is inmiddels in volle gang. Om inwoners tijdelijke huisvesting te bieden tijdens de sloop-nieuwbouw of versterking van hun huis, zijn er momenteel 104 wisselwoningen geplaatst. In 2021 wordt dit uitgebreid met circa 150 wisselwoningen met na 2021 mogelijk nog eens 200, afhankelijk van de versterkingsadviezen. Volgens het Lokaal Plan van Aanpak is het aantal openstaande schademeldingen onverminderd groot.

Ook de communicatie vanuit het aardbevingsgebied richting Den Haag bleek slecht. Richard was verbaasd dat kamerleden die naar 'het vergeten hoekje' kwamen met hun oren aan het klapperen waren toen ze hoorden wat hier gaande was. Hij heeft door de langdurige onduidelijkheid dingen moeten laten. Richard wou zijn huis verkopen en een baan aan-nemen in Amsterdam, maar dit kon niet. Omdat hij zijn huis met verlies zou moeten verkopen, zou hij zijn blijven zitten met een restschuld.

Na jarenlang in de wachtstand te hebben gezeten, heeft Richard nu in ieder geval perspectief en duidelijkheid. Toch is de overlast nog niet helemaal over. Naar verwachting krijgt hij over 5 jaar de sleutels van zijn nieuwe huis. Tot die tijd pleegt hij geen onderhoud meer aan zijn huis, terwijl de keuken, de douche en de kozijnen daar allemaal wel aan toe zijn. Ook het laminaat is aan vervanging toe. Hij moet het er de komende jaren maar mee doen, omdat hij ook niet onnodig wil investeren.

Ondertussen is het achter zijn huis nu een komen en gaan van vrachtwagens. De hele wijk gaat op de schop en overdag maakt het heien veel lawaai. Voor Richard zorgt dit voor extra overlast omdat hij nachtdiensten draait en overdag vaak slaapt. Het constante bouwverkeer maakt dit niet makkelijk en dat zal voorlopig nog wel zo blijven.

Richard ziet veel woede en onmacht om zich heen. Vooral toen Rutte zei dat er draagvlak was voor het plaatsen van een kerncentrale in Groningen. Groningers hebben het gevoel een wingewest te zijn. Overal staan of komen windmolens, het is een enorme lichtshow 's avonds.

De één een nieuw huis, de ander niet

Familie Mulder

Albert Mulder is geboren en getogen aan de Molenweg in Westermenden. Na enkele jaren in Bedum en Groningen te hebben gewoond, trok hij in 2009/2010 samen met zijn vrouw Judith en zijn zoon Marijn (15) terug naar Westermenden. Dochter Merel (10) werd daar geboren.

Het gezin woont in het huis waar Albert opgroeide. Zijn moeder verhuisde in (ongeveer) 1968 naar Westermenden. Ze ging er wonen in een huis gebouwd in de jaren 30, hoewel de precieze leeftijd van het huis moeilijk te duiden is, omdat het voorhuis ouder is dan de schuur. De schuur raakte tijdens de Tweede Wereldoorlog beschadigd en is toen vervangen door een tweedehands schuur uit 't Zandt. In 2010, toen ze er kwamen wonen, hebben Albert en Judith een nieuwe schuur gebouwd met daarin ook een woonruimte.

Nadat de familie Mulder de schuur had verbouwd tot woonhuis, wilden ze ook het voorhuis aanpakken. De aannemer die bij die verbouwing betrokken was, stelde voor ook de versterking mee te nemen in de verbouwing. Dit moet volgens Albert ongeveer in 2012 geweest zijn. De aannemer heeft ze uiteindelijk aangemeld voor Heft in Eigen Hand.

Van 2012 tot 2019 heeft de verbouwing stil gelegen. Er was veel onduidelijkheid over wat er met het voorhuis moest gaan gebeuren. Albert wijt de vertraging ook aan de verschillende bouwbegeleiders die vanuit het CVV en de NCG de versterking en verbouwing begeleid hebben. De eerste bouwbegeleider zei dat het allemaal snel zou gaan gebeuren. Nadat ze lange tijd niets van de bouwbegeleider hadden gehoord, soms wel 12 of 13 weken, bleek hij niet meer te werken, omdat hij overspannen was. Ze kregen een nieuwe bouwbegeleider, maar ook deze tweede bouwbegeleider kreeg het te druk. Met de derde bouwbegeleider die ze door de NCG kregen toegewezen hebben ze het erg getroffen, vindt Albert. Het is dankzij deze bouwbegeleider dat alles uiteindelijk in werking is gezet.

Inzicht in impact

De derde bouwbegeleider heeft geregeld dat er metingen werden gedaan, bijvoorbeeld een 3D-scan van alle vertrekken. Daarmee werd bekeken wat er zou gebeuren als er een beving zou komen van een kracht 5 op de schaal van Richter. De constructeur heeft toen maatregelen voorgesteld. Die maatregelen gingen weer naar de aannemer die een plan maakte. Via de bouwbegeleider ging dit weer naar de NAM, die uiteindelijk akkoord is gegaan. Zo samengevat klinkt het wel heel kort en makkelijk, maar ze zijn er al met al bijna tien jaar mee bezig geweest.

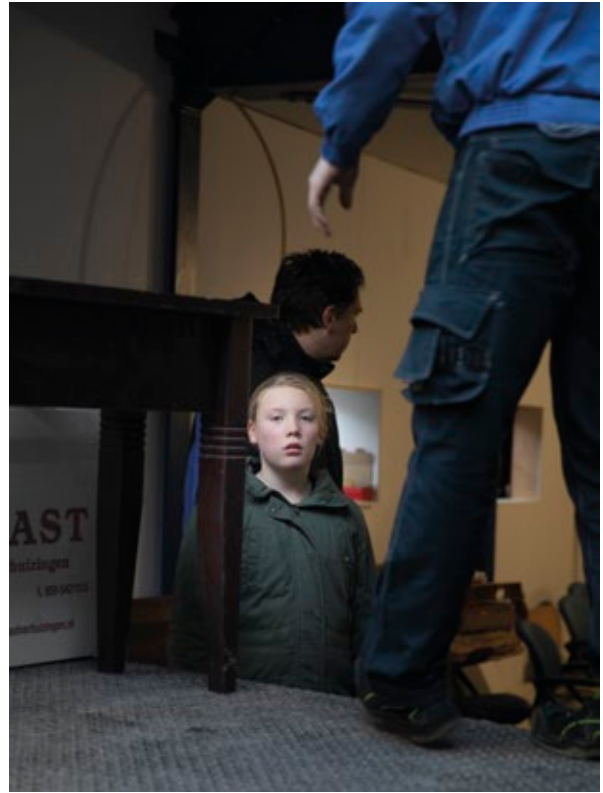
Terwijl het voorhuis verbouwd werd, woonde het gezin in de schuur waar ze eerder zelf woonruimte in gebouwd hadden. In maart 2020 werd ook met de verbouwing van dit achterste woongedeelte begonnen. Dat was een vreemde gewaarwording, omdat ze het pas 10 jaar geleden zelf opgebouwd hadden. Het zag er solide uit. Iedereen, ook het gezin Mulder, vroeg zich af waarom het afgebroken en versterkt moest worden. Toen ze er de tekeningen en schilderijen van de muur moesten halen, hebben ze zich wel afgevraagd, "waarom doen we dit eigenlijk?" Ze hebben zelfs overwogen om ermee te stoppen, maar de bouwbegeleider heeft ze dat uit het hoofd gepraat.

Ze gingen er verschillend mee om binnen het gezin. Albert denkt dat Judith het er zwaarder mee heeft gehad dan hij. Vooral dat het deel van het huis dat ze zelf hadden opgebouwd werd afgebroken, vond ze moeilijk. Ze hadden er zelf heel veel aan gedaan, de elektriciteit, het schilderwerk. De tekeningen van de kinderen hadden er een plekje,

die moesten allemaal van de muur af. Judith had daar veel moeite mee. Misschien, oppert Albert, is dat ook het verschil tussen man en vrouw. Hij kon sneller schakelen en zien dat ze er wat moois voor terug zouden krijgen, Judith had meer schakeltijd nodig.

Ze hebben er voor gekozen om de woonunit waarin ze woonden tijdens de verbouwing van het achterhuis niet op eigen erf te laten plaatsen, maar een eindje verderop in het dorp. Daar hebben ze geen spijt van gehad. Ze hebben echt iets gemaakt van het verblijf in de tijdelijk woonunit. Ze zetten er een grote trampoline vlak naast en kinderen uit het dorp die ze normaal minder vaak zagen kwamen spelen. Het was wel lastig dat het zoveel kleiner was. En dat het lang duurde voordat het internet goed werkte. Kinderen zijn vrij flexibel, zegt Albert. Hij denkt niet dat ze er veel last van hebben gehad. Hoewel het voor Marijn wel een gemis is geweest dat ze pas sinds de verhuizing terug naar hun versterkte huis een echte woonkamer hebben, met een bank en een televisie. Voor de verbouwing hadden ze boven wel een plekje gemaakt, maar gezellig samen bankhangen voor de televisie hadden ze met Marijn nog nooit gedaan. Niet dat hij er emotioneel last van heeft, maar het is wel een ding.

Albert is soms bezorgd dat mensen zijn huis zien als een referentie. De veiligheidsnormen zijn inmiddels alweer dusdanig veranderd dat zijn huis volgens de huidige normen nooit meer zo ingrijpend versterkt zou hoeven worden.

Zij zijn nog getoetst aan de NPR 2015. Zouden ze het nu opnieuw doen, dan zou het meer een kwestie van een balkje hier en een balkje daar zijn. Dorpsbewoners zullen zich wel afvragen hoe dat kan. Op de ene plek moet alleen een balkje aan de muur en aan de Molenweg staat een volledig nieuw huis. Maar, zegt Albert, zij hebben er ook niet voor gekozen. Dus je kunt het ze niet kwalijk nemen.

Toch blijft het raar dat er zo met twee maten wordt gemeten. Helemaal als je ziet dat er andere huizen in het dorp veel slechter aan toe zijn. Hij sprak in het weekend nog iemand bij de ijsbaan, die veel meer schade heeft. Toch heeft hij een nieuw huis en die ander niet.

Inzicht in impact

Overschild

Overschild is een dorp in de gemeente Midden-Groningen met 510 inwoners in de dorpskern en het buitengebied. In Overschild is de versterkingsoperatie na jaren wachten ondertussen op stoom. Het dorp kent verschillende versterkingsregimes, waardoor de versterkingsoperatie niet in alle delen van het dorp hetzelfde verloopt. In het buitengebied is de voorbereiding voor de versterkingsopgave in gang gezet met de Koplopersgroep die binnen batch 3264 valt. Dat de versterkingsoperatie hier ondertussen op gang is gekomen is te danken aan de inzet van de DVO (Dorpsbelangenwerkgroep Versterking Overschild) dat met het maken van een Witboek in 2017 de noodzaak tot versterking benadrukte en de onderhandelingen startte met de betrokken instanties.

44

Weidsheid, rust en ruimte

Cees

Cees Wildervanck is verkeerspsycholoog en woont samen met zijn echtgenote Marja Verstoep al 35 jaar in Overschild. Zoon Matthijs logeerde er toen de fotograaf langskwam. Ze genieten van de fysieke omgeving van Overschild, zoals de weidse gezichten, rust en ruimte.

Cees heeft 5 keer schade gemeld en heeft ondertussen, doorgaans slechte, ervaringen opgedaan met achtereenvolgens de NAM, het CVVW, de TCMG en het IMG. In 2017 kwam ook de NCG in het kader van de versterkingsoperatie zijn huis inspecteren. In september 2020 hoorde Cees dat zijn huis in de Koploper-groep (van batch 3264) valt voor de versterking van het buitengebied van Overschild. In het buitengebied zijn er veel woningen met schade aan de fundering, schade die vaak ongerepareerd blijft, omdat onderzoek hiernaar door het IMG wordt geweigerd. Maar het bureau dat deze woningen moet gaan versterken in opdracht van de NCG wil niet gaan versterken als de fundering niet is gerepareerd. Momenteel wacht Cees op besluitvorming over deze patstelling.

Cees schreef een uitgebreid verslag van zijn ervaringen met alle betrokken instanties voor het Zwartboek dat Tweede Kamerlid Sandra Beckerman opstelde. Het Zwartboek is een collectie van 200 verhalen van bewoners over hun ervaringen met de gevolgen van de gaswinning en de instanties. Op basis van zijn verslag in het Zwartboek, vatten we hieronder samen hoe Cees strijdt voor onderzoek van de aardbevings-schade aan de fundering van zijn woning. De rode draad in dit verhaal wordt door Cees kortweg omschreven als 'schaamteloosheid'.

Al bij de eerste keer dat Cees in 2013 een schademelding deed bij de NAM, meldde hij dat hij bang was dat ook de fundering van het huis door de bevingen beschadigd was. In het rapport dat werd opgesteld naar aanleiding van deze eerste schademelding, werd er echter met geen woord over de fundering gerept.

Ook bij een volgende melding in 2015, werd de schade aan de fundering niet goed onderzocht. Een inspecteur van het CVVW concludeerde na vijf minuten rond het huis te zijn gelopen, dat er niks mis was met de fundering. Toen Cees vervolgens per brief het CVVW om een nieuw en beter onderzoek vroeg, antwoordde het CVVW: "Het antwoord op uw vraag loopt vooruit op de stand van de wetenschap." Dit antwoord past volgens Cees prima in de verzameling die Kor Dwarshuis maakte van de smoezen die de NAM door de jaren heen heeft gebruikt om te ontkennen dat schades door aardbevingen ontstaan zijn.

In juli 2017 diende Cees zijn vierde schademelding in en vroeg hij nogmaals om onderzoek naar de fundering. De aard van de steeds terugkerende schades geeft hier aanleiding toe. Een inspecteur was een hele dag bezig met de inspectie van alle (oude en nieuwe) schades. Toch ging de rapportage die uitkwam in april 2019 helemaal niet in op informatie over de fundering bij meerdere schades die Cees zelf had aangedragen.

In een nieuwe stap in zijn strijd voor een onderzoek naar de fundering van zijn huis, besloot Cees zelf bewijs te verzamelen. Op basis van een tip op internet, legde hij een met vloeistof gevulde slang van de ene naar de andere gevel van het huis. Volgens de wet van de communicerende vaten zou je hieraan moeten kunnen zien of het huis verzakt. (Deze wet stelt dat als vloeistofreservoirs onder het vloeistofniveau verbonden zijn, het peil in beide reservoirs gelijk zou moeten zijn.) Dat bleek na een half jaar het geval: de oostgevel was zes centimeter gezakt.

Inzicht in impact

Ondertussen is de fundering van zijn huis nog steeds niet onderzocht. Cees diende een zienswijze in tegen het meeste recente rapport van de TCMG. Hij stelde een bezwaarschrift op, waarvoor hij op eigen kosten een expertisebureau een onderzoek liet uitvoeren. Hij had een zitting bij de Commissie Advisering Bezwaarschriften Schade door Mijnbouw. Het mocht allemaal niet baten. Zonder goede argumenten én zonder verwijzingen naar de door Cees aangeleverde expertiserapporten, bleven de instanties herhalen dat niet kan worden aangetoond dat er schade aan zijn fundering door de aardbevingen ontstaan is, en dat onderzoek dus niet nodig is.

Cees had al zijn hoop op het advies van deze onafhankelijke commissie gesteld. Hij is dan ook diep teleurgesteld in de houding en het advies van de Commissie. Hij had immers eindelijk een onafhankelijk en deskundig oor voor zijn smeedbeden verwacht. Voor Cees is dit het zoveelste moment dat de overheid niet alleen haar zorgplicht verzaakt maar die zelfs actief, bewust en stelselmatig schendt. "De schaamteloze respectloosheid waarmee bewoners behandeld worden doet meer pijn dan honderd scheuren in de muur."

Cees heeft al veel politici gesproken, er zijn over de jaren heen heel wat naar Overschild afgereisd, maar wanneer zij terug in Den Haag zijn blijkt er weinig van de in Groningen gemaakte beloften waargemaakt te worden. Ondertussen is zijn vertrouwen slechts nog gevestigd in twee van de honderdvijftig Kamerleden, die stevast opkomen voor het belang van de gedupeerde Groningers.

Noordwolde

Het dorp Noordwolde valt onder de gemeente Het Hogeland. Het dorp telt circa 270 inwoners. In Noordwolde staat 1 huis met een verhoogd risicoprofiel dat is opgenomen in het Lokaal Plan van Aanpak voor de versterking vanuit de gemeente. Noordwolde heeft een hoog aandeel woningen met mijnbouwschade door gaswinning.

Genieten van een groen land door een geel venster

In 2006 keerde Lenny weer terug naar Noordwolde met haar man Harry en haar toen éénjarige dochter Lis (nu 14). Haar zoon Bruun (11) werd er geboren. Ze gingen wonen in een huis dat in 1938 gebouwd werd door haar opa. Hij liet het bouwen voor zijn ouders, die toen van de smederij waar ze woonden naar dit huis verhuisden. Voor haar vader was het bijzonder dat ze terugkwam naar Noordwolde in het huis dat al zo lang bij de familie Bulthuis en Aalfs hoort.

Lenny keerde terug in een heel ander Noordwolde. De fabriek is er niet meer en nu woont ze aan de rand van het dorp in plaats van in het centrum, een heel ander gevoel. Al is het een heel klein dorp, toch maakt het heel erg uit of je aan de rand of in het centrum woont. Nu kijkt ze meer uit over de weilanden, in het centrum ben je meer op het sociale gericht. Destijds werkten veel dorpsbewoners voor de fabriek, nu is er meer een mix van oud-bewoners en import.

Toen het huis gebouwd werd in 1938 waren de kozijnen oranje met donkergrijs. Die van haar geboortehuis groen en geel. Daarna is het allemaal wit geschilderd. Lenny zegt dat veel mensen zijn vergeten dat de standaard kleur voor kozijnen niet altijd wit is geweest. Op advies van de kunstenaar Martin Tissing hebben ze nu gele kozijnen. Hij vond het goddelijk om door een gele omlijsting naar het groene land te kijken. 'Beeldschoon', zei hij. Lenny geniet er elke dag van: een groen weiland door een geel venster.

Ze hebben tot nu toe twee keer mijnbouwschade gehad aan het huis in Noordwolde. Lenny heeft de meldingen helemaal niet als moeilijk ervaren. De laatste keer meldde ze de schade direct na een flinke aardbeving. Ze werd toen heel erg snel geholpen door de TCMG en had een bijzonder lief contactpersoon daar. Die contactpersoon heeft nog jam gemaakt van de pruimen uit Lenny's tuin en een potje bij ze langs gebracht. Ze heeft ook nog een kaartje gestuurd toen de melding was afgehandeld.

Ze voelen zich niet onveilig in hun huis. Net zoals de producten uit de carrosserie-fabriek, die bekend stonden om hun degelijkheid, is ook hun huis degelijk gebouwd. En zo voelt het ook. Alleen de muur van de schuur kiert nog, maar ook daarvan gelooft ze niet dat die zomaar in zou storten of om zou vallen.

Tegelijkertijd vindt ze het feit dat er aardbevingen zijn om treurig van te worden. De aardbevingen hebben niet alleen invloed op de huizen en het landschap, maar veranderen ook het beeld dat je had van het Groninger landschap. Lenny ervaart dat de aardbevingen ook iets in haarzelf hebben veranderd.

Ze herinnert zich hoe ze als 6 of 7-jarig kind die vlammetjes zag branden bij de gaswinningslocaties en dan iets van trots voelde, omdat dat hier uit de grond kwam. Pas veel later realiseerde ze zich dat dat een hele hoge prijs had. Zo blijkt de gaswinning een soort

sluipmoordenaar te zijn van wat je dierbaar is.

Ze is opgegroeid met de schoonheid van het Groningse platteland. In dat beeld komen scheuren. Maar, zegt Lenny er meteen achteraan, dat is ook hoe het leven is. Overal komen scheuren in en daar kan dan de zon weer doorheen komen. Maar in dit geval is het geen eigen keuze geweest. Het is je aangedaan, je hebt het niet zelf kunnen laten ontstaan. Niet alleen de aardbevingen veranderden het Groninger landschap. De Eemshavenweg is ook aangelegd en die kun je zien en horen vanuit Noordwolde. Haar oma vond het verschrikkelijk dat ze de Martinatoren niet meer kon zien, omdat het talud van de Eemshavenweg het zicht blokkeert. Lenny kan er wel iets exotisch in zien. Met het geluid van de auto's kun je je met een beetje fantasie op vakantie wanen, ergens op een kleine doorreis camping.

Zulke veranderingen, zegt Lenny, creëren een nieuwe werkelijkheid. Dat wordt de werkelijkheid voor een nieuwe generatie die zich niet kan herinneren dat er ooit géén Eemshavenweg of aardbevingen waren. Dat hoort erbij, maar daarmee is ook het oude weg. En in een neerslachtige bui stemt dat melancholiek. De manier waarop daar hier mee wordt omgegaan noemt ze heel Gronings: vooruit kijken, doorgaan. Groningers zijn daar heel pro-actief in, zoals je ook terug kunt zien aan de verdwenen borgen. Het onderhoud van de oude borgen kostte veel geld, er moesten nieuwe boerderijen worden gebouwd, wegen worden verhard en dijken worden versterkt en dus werden de oude borgen gesloopt. De stenen van borgen en kloosters konden zo beter gebruikt worden, dacht men.

Lenny

Lenny werd geboren in Noordwolde en woonde er tot haar negende. Haar vader runde er samen met zijn broers een carrosseriefabriek midden in het dorp. Veel dorpsbewoners werkten bij de fabriek. Lenny herinnert zich hun huis als levendig en altijd druk met haar vader die in en uitliep en de bedrijfs telefoon die ook in woonhuis ging.

